

## PORTRET SAN'ATI: NATURADAN ISHLASH, PEDAGOGIK AHAMIYATI VA O'ZBEK RASSOMLARI TAJRIBASI

**Esanova Hulkar Abdurayim qizi**

*Guliston davlat pedagogika instituti talabasi*

email: [hulkaresanova410@gmail.com](mailto:hulkaresanova410@gmail.com)

### MAQOLA MALUMOTI

### ANNOTATSIYA:

#### MAQOLA TARIXI:

*Received: 16.03.2026*

*Revised: 17.03.2026*

*Accepted: 18.03.2026*

#### KALIT SO'ZLAR:

*portret san'ati,  
naturadan ishlash,  
yorug'lik-soya, vizual  
idrok, ijodiy  
kompetensiya,  
pedagogik ahamiyat.*

*maqolada portret san'atining insonning ichki ruhiy olami va tashqi qiyofasini ifodalashdagi o'rni, naturadan ishlash jarayoni, yorug'lik-soya munosabatlari va detallarga e'tibor, shuningdek, pedagogik ahamiyati tahlil qilinadi. XX asr o'zbek portret san'ati ustozlari tajribasi asosida yosh rassomlarning ijodiy va estetik rivojlanishi, kreativ kompetensiyalari va professional mahoratini oshirish masalalari yoritiladi.*

Insonning ichki ruhiy olami bilan bog'liq holda aniq bir obrazni yaratish san'ati portret san'ati sifatida tan olinadi. Portret orqali insonning tashqi qiyofasi bilan birga uning ichki dunyosi, ruhiy kechinmalari, his-tuyg'ulari, ijtimoiy mavqei va dunyoqarashi ham ifodalanadi. Shu jihatdan portret san'ati nafaqat vizual ifoda vositasi, balki inson psixologiyasini o'rganish va idrok etish instrumenti sifatida ham qimmatlidir. O'zbekiston xalq rassomi, akademik Malik Nabiyeu buyuk shaxslarning obrazini o'ziga xos talqin eta oladigan istedodli mo'yqalam ustasi sifatida tanilgan. Uning "Amir Temur" portreti bu haqiqatni yaqqol tasdiqlaydi [1:12]. Ushbu portret orqali tomoshabin insonning ichki olami, ruhiy kechinmalari, dunyoqarashi, shaxsiy qadriyatlari va ijtimoiy mavqeini chuqurroq idrok eta oladi; shuningdek, tomoshabin ilgari bilmagan tafsilotlar va psixologik xususiyatlarni ham sezadi, bu esa portretni nafaqat vizual, balki psixologik va pedagogik jihatdan ham qimmatli qiladi [2:355]. Portret chizish jarayonida rassom bir necha strategiyalarni qo'llashi mumkin. U yuz va kiyimni asl nusxaga mos ravishda tasvirlash orqali realistik ko'rinishga erishishi yoki ijodiy yondashuv yordamida nafis, estetik va ifodali rasm yaratishi mumkin. Shu bilan birga, asosiy shart – portretning dominant xususiyati va shaxsiyatni aks ettirishdagi o'xshashlikni saqlashdir [3:303]. Mustaqil portret san'ati esa keng doiradagi eksperimentlarga ochiq bo'lib, rassomga turli texnik va

texnologik imkoniyatlardan foydalanish imkoniyatini beradi [5:182]. Masalan, zamonaviy raqamli chizma dasturlari, yuqori sifatli grafika vositalari va interaktiv vizual platformalar yordamida rassom o'z mahoratini oshirishi va turli estetik yondashuvlarni sinab ko'rishi mumkin.

Hozirgi zamon rassomlari o'z ichki his-tuyg'ularini, dunyoqarashlarini va shaxsiy fikrlarini ifodalash orqali bir-biridan farqli, jozibador va innovatsion asarlar yaratadilar [6:1]. Ularning ishlari nafaqat tashqi ko'rinishga, balki inson ruhiy olamining chuqur qatlamlariga e'tibor qaratadi, bu esa tomoshabinning san'atni idrok etish jarayonini boyitadi.

Odamning mantiqiy faoliyatlari orasida eng murakkab va qiziqarli jarayonlardan biri rasm chizishni o'rganishdir. Rasm chizish nafaqat qo'l va ko'z koordinatsiyasini talab qilmay, balki ong faoliyati, narsalarni idrok etish, ularning xarakterli elementlarini aniqlash va olingan taassurotlarni tasvirga aylantirish kabi murakkab psixologik va texnologik jarayonlarni ham o'z ichiga oladi [4:156]. Shu sababli, portretni naturadan ishlash ko'plab mashqlar, kuzatishlar va tajribalar orqali shakllanadi, bu esa talabaning vizual idrokini, aniqlik qobiliyatini va ijodiy tafakkurini sezilarli darajada mustahkamlaydi. Bundan tashqari, naturadan ishlash talaba uchun yuz ifodalari, plastika va anatomik tuzilmani chuqurroq tushunish imkoniyatini yaratadi, bu esa keyinchalik murakkab estetik va pedagogik vazifalarni bajarishda muhim asos bo'ladi.

Portretni yaratish jarayonida quyidagi bosqichlar muhim ahamiyatga ega:

1. **Naturani joylashtirish va yorug'likni belgilash:** Rassom va natura o'rtasidagi optimal pozitsiya aniqlanadi; yorug'lik manbai yuzning yuqori va teng yarmiga mos joylashtiriladi. Shuningdek, yoritish burchagi va intensivligi yuzning plastikasini to'g'ri aks ettirishga xizmat qiladi.

2. **Homaki eskiz (nabroska) tayyorlash:** Yuz va yelka qismlari avval homaki tarzda chiziladi. Bu kompozitsiyani to'g'ri tashkil etishga yordam beradi, yuzning proporsiyalarini va asosiy chiziqlarini aniqlash imkonini beradi.

3. **Yorug'-soya va reflekslarni hisobga olish:** Portretni ishlashda tushuvchi soya, shaxsiy soya, refleks va bilik elementlari aniq belgilanishi lozim. Bunday yondashuv portretni ikki o'lchamli yuzada ham realistik ko'rinishga ega qiladi [7:372].

4. **Ish jarayonida harakat va kuzatish:** Uzoq vaqt bir joyda turib chizish xatolarning ko'rinmasligiga olib keladi; shuning uchun ishlash davomida joyni o'zgartirib, turli burchaklardan kuzatish tavsiya etiladi. Bu metod yordamida talaba portretdagi hajm, proporsiya va yuz ifodalarini yanada to'g'ri aks ettiradi.

5. **Yuz detalini bosqichma-bosqich ishlab chiqish:** Yuz qismlari yorug'-soya asosida ajratilib, etabma-etab detal ishlanadi. Orqa fonning yengil soya bilan ajratilishi, yarim soya, shaxsiy soya, reflekslar va tushuvchi soya bilan ishlash esa portretning psixologik ifodadorligini oshiradi [8:171].

Talabalar uchun mashq qilishning muhim qoidalaridan biri har kuni kamida 50 ta homaki (nabroska) rasm ishlashdir [9:9]. Bu nafaqat qo'l va ko'z koordinatsiyasini rivojlantiradi, balki hajmni idrok etish, shakl va proporsiyalarni to'g'ri his qilish, naturadan ishlash jarayonida aniqlik va sezgirlikni oshirishga xizmat qiladi [11:1]. Shuningdek, muntazam mashq qilish talaba uchun tez qaror qabul qilish, ijodiy yondashuvlarni sinab ko'rish va yuz ifodalari hamda plastika xususiyatlarini chuqurroq tushunishga imkon beradi.

O'qituvchi esa mashg'ulotlarni master-klass shaklida tashkil etib, talabalarni vizual idrokini rivojlantirishga yo'naltiradi. Bunday shaklda o'qituvchi talabaning xatolarini darhol aniqlab, to'g'ri texnikalarni ko'rsatadi, shu bilan birga, talabaning ijodiy tafakkurini rag'batlantiradi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar esa talabalarni nafaqat texnik jihatdan, balki estetik va ma'naviy qadriyatlarni anglashga yo'naltirishga xizmat qiladi [12:12]. Shu orqali talaba o'z ijodiy salohiyatini maksimal darajada rivojlantiradi va portret san'atining murakkabligini chuqurroq tushunadi.

XX asrning ikkinchi yarmida o'zbek portret san'ati jadal rivojlandi. Lutfulla Abdullayev, Abdulxaq Abdullayev, Raxim Axmedov va Malik Nabiyeu portret sohasida o'ziga xos uslub va mahoratlarini namoyon qildilar. Lutfulla Abdullayevning "Mulla To'ychi Toshmuxeimedov" va "Yo'ldosh Oxunboboyev" portretlari realistik an'anada yuqori mahorat bilan ijod qilingan bo'lib, ularning har bir detalida psixologik aniqlik va shaxsiy xususiyatlar yaqqol ko'zga tashlanadi [4:156]. Abdulxaq Abdullayev esa birinchi o'zbek portretchi rassomlardan biri sifatida zamondoshlar, ziyolilar, olimlar va adabiyot namoyondalarini portret galereyasida ifodalash orqali portret janrining boy merosini yaratdi [4:156]. Uning asarlarida shaxsning ichki dunyosi, ruhiy kechinmalari va xarakteri chuqur psixologik idrok bilan tasvirlangan.

Portret san'ati yosh rassomlar uchun nafaqat ijodiy, balki pedagogik ahamiyatga ham ega. Talabalar ustozlarning ishlarini o'rganish orqali texnik mahoratni oshirish bilan birga, insoniy qadriyatlar, estetik did va san'at tafakkurini chuqurroq anglaydilar [7:375]. Zamonaviy portret metodlari talabaning vizual fikrlashini rivojlantiradi, tasviriy san'at bo'yicha kreativ yondashuvlarni shakllantiradi va professional o'sishiga hissa qo'shadi [10:157]. Shu sababli, portretni naturadan ishlash, yorug'lik-soya munosabatlarini to'g'ri tushunish va ustozlarning tajribasini chuqur o'rganish orqali talaba nafaqat texnik mahoratga ega bo'ladi, balki estetik tafakkurini rivojlantiradi, ijodiy salohiyatini to'liq amalga oshiradi va san'atkor sifatida shakllanadi [12:12]. Bundan tashqari, zamonaviy ta'lim jarayonida portret san'ati orqali talaba muammolarni yechish, tasviriy konseptlarni loyihalash va ijodiy qarorlar qabul qilish qobiliyatini ham rivojlantiradi. Shu tariqa, naturadan ishlash nafaqat texnik mashq, balki talabaning ijodiy fikrlash va estetik idrokini rivojlantirishning samarali vositasi sifatida xizmat qiladi.

Portret san'ati insonning tashqi qiyofasi bilan birga ichki olamini, ruhiy kechinmalarini va dunyoqarashini ifodalashning noyob vositasidir. Rassomning mahorati, kuzatuvchanligi

va ijodiy yondashuvi orqali yaratilgan portret tomoshabinga nafaqat vizual, balki psixologik tajriba taqdim etadi. Naturadan ishlash jarayoni, yorug'lik-soya munosabatlarini tushunish va detal ishlash texnikasi talabani vizual idrokini rivojlantiradi, ijodiy tafakkurini shakllantiradi va professional mahoratini oshiradi.

XX asrning ikkinchi yarmida o'zbek portret san'ati yuksak rivojlanib, Lutfulla Abdullayev, Abdulxaq Abdullayev, Raxim Axmedov va Malik Nabiyev kabi ustozlarimiz orqali boy tajriba merosi shakllandi. Yosh rassomlar ushbu ustozlarning ishidan o'rnak olib, texnik va estetik yondashuvlarni chuqur o'rganishlari lozim. Shuningdek, portret san'ati pedagogik jihatdan ham muhim bo'lib, talabani estetik didini, vizual fikrlashini va kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Natijada, portret san'ati nafaqat tasviriy ifoda, balki insonning ichki dunyosini tushunish va o'rganish vositasi sifatida ahamiyat kasb etadi. Bu jarayon orqali talabalar nafaqat rasm chizishni, balki estetik va ma'naviy qadriyatlarni anglashni o'rganadilar, ijodiy va intellektual salohiyatlarini rivojlantiradilar. Shu bois, portret san'ati zamonaviy tasviriy san'at va pedagogik jarayonlarda muhim o'rin tutadi, yosh avlodni ijodiy va estetik rivojlantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

### Adabiyotlar

1. Хайров Расим. ИНДИВИДУАЛЬНЫЙ ПОДХОД И СОЗДАНИЕ СИТУАЦИИ УСПЕХА НА УРОКАХ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА. В International Multidisciplinary Research in Academic Science (IMRAS) Volume. 7, Issue 02, February (2024) Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10778131>
2. Odiljon I., Gulnoza H. TALABALARNI CHIZMACHILIK DARSLARIDA IJODIY-KREATIV FIKRLASHGA O'RGATISH //Elita. uz-Elektron Ilmiy Jurnal. – 2024. – T. 2. – №. 1. – C. 355-358.
3. Imomov, F. S. o'g'li . (2023). TARBIYASI OG'IR BOLALARNI QAYTA TARBIYALASHDA TASVIRIY SAN'ATNI O'RNI. SCHOLAR, 1(33), 302–306. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10341543>
4. Pardaboevich, Jumaboev Nabi. "Education of Young People in Eastern and Modern Spirit Taking Historical Values into Account." Innovative Science in Modern Research (2023): 156-157.
5. Faxriddinovich, Xamrayev Abubakir. "TASVIRIY SAN'AT FANINING TA'LIM JARAYONIDA SHAXSNI ESTETIK VA IJODIY RIVOJLANTIRISHDAGI PEDAGOGIK AHAMIYATI." TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI 2.4 (2025): 181-187.
6. Pardaboevich, Jumaboev Nabi. "DEVELOPMENT OF CREATIVE COMPETENCIES AS THE FOUNDATION OF PROFESSIONAL GROWTH FOR VISUAL ARTS TEACHERS. Zenodo." 2025,

- =====
7. Babadjanov A. X. TASVIRIY SAN'AT VA FIZIOGNOMIKA FAN INTEGRATSIYASI: PORTRET JANRI MISOLIDA //Inter education & global study. – 2025. – №. 3. – C. 369-378.
  8. Pardaboevich, Jumaboev Nabi. "BEAUTY AND MORAL EDUCATION IN EASTERN PEDAGOGY: OPPORTUNITIES FOR APPLICATION IN THE PROCESS OF ARTISTIC EDUCATION." ИКРО журнал 16.01 (2025): 170-172.
  9. Alimjanovna, Yusupova Shoxista. "The Important Significance of Introducing Students to Artists' Creations in Circle Classes (Ural Tansikbaev)." Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL) 3.1 (2024): 9-9.
  10. Pardaboevich, Jumaboev Nabi. "Education of Young People in Eastern and Modern Spirit Taking Historical Values into Account." Innovative Science in Modern Research (2023): 156-157.
  11. Esanova Hulkar Abdurayim qizi. (2026, февраль 18). RANGTASVIR TA'LIMIDA RANGNING ESTETIK, PSIXOLOGIK VA PEDAGOGIK AHAMIYATI. <https://doi.org/10.5281/zenodo.18684501>
  12. Pardaboevich, Jumaboev Nabi. "ORGANIZING VISUAL ARTS LESSONS AND ENHANCING THEIR EFFECTIVENESS BASED ON MODERN PEDAGOGICAL REQUIREMENTS." CONFERENCE OF MODERN SCIENCE & PEDAGOGY. Vol. 1. No. 5. 2025.
  13. Shoxista, Y. "TASVIRIY SAN'AT MASHG 'ULOTLARIDA IJODIY FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISH USULLARI." Uz-Conferences, 2023.